

Deo; ac si diceret, licet omnes eamdem escam manducaverint, non tamen omnibus aequa profuit. Confert ergo illos inter se, non nobiscum, nam respectu nostri postea dicit: Omnia in figura contingebant illis. Et hic sine dubio est litteralis sensus, ut ex ipso textu, et ex Chrysostomo, Theodoreto, et aliis expositoris constat. Addi vero potest, licet Paulus diceret, antiquos eamdem escam spiritualem nobiscum manducasse, id est, Christum, non tamen dicere eodem modo manducasse; illi ergo tantum per fidem; nos vero et per fidem, et realiter in sacramento.

13. Secunda objectio ex Patribus. — Secundo objici possunt Patres: Dionys., epist. 9 ad Titum, habet obscura verba; loquens enim de sacris signis, et tropicis locutionibus ait, nec sanctos Angelos ab illis abstinuisse, et subdit, ipsumque Jesum in parabolis, per typicæ mensæ apparatum, Deifica mysteria tradere. Secundo, Hieronymus, Matth. 26, inquit: Postquam typicum Pascha fuerat impletum, assumit panem, et ad verum Pascha transgreditur sacramentum, ut quomodo in præfiguratione ejus Melchisedech panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis et sanguinis repræsentaret. Tertio idem Hieron., Marci 14: Accepit, inquit, Jesus panem, et benedicens fregit, transfigurans corpus suum in panem, quod est Ecclesia præsens, quæ accipitur in fide, benedicitur in numero, frangitur in passionibus, datur in exemplis, sumitur in doctrinis, formans sanguinem suum in calicem vino et aqua mistum, ut alio purgemur a vitiis, alio redimamur ab eis. Quarto, sunt obscura verba Tertull., lib. de Anima, cap. 17, dicentis, non mutasse vinum saporem, quod in memoriam sanguinis sui Dominus consecravit; et difficilius, lib. 4 contra Marcion., cap. 40: Panem (inquit) corpus suum fecit, dicens: Hoc est corpus meum, id est, hoc est figura corporis.

14. Ad primum respondetur primo, ex alio loco Dionys., de Eccles. Hierar., c. 3, non obscure colligi ipsum sensisse, hoc sacramentum esse ipsum Christum. Nam ad ipsum sacramentum loquens dicit: Tu dixisti, Hoc facite; et deinde ipsum sacramentum invocat, sicut ipsum Christum. In illo ergo alio loco, cum Deifica mysteria appellat, ipsum Christum sub signis sensibilibus latentem intelligit, et ideo vocat, typicæ mensæ apparatum, quia sub signis sensibilibus res divinae continentur. Quod vero ibi ait Jesum in parabolis divina tradidisse, non est necesse,

ut ad verba consecrationis referatur, sed ad Christi prædicationem; sunt enim illa duo diversa, in parabolis divina, et per typicæ mensæ apparatum Deifica mysteria tradere.

15. Ad primum locum Hieron. responderetur, verbum illud, *repræsentare*, esse æquivocum. Interdum enim idem est, quod rem significare; interdum vero idem, quod rem praesentem facere. Hieronym. ergo hoc posteriori modo illo verbo utitur, ut clarius constat ex eodem Hieronymo, circa illa verba Psal. 109: Tu es sacerdos in æternum, ubi comparans, sicut hic, Melchisedech et Christum, dicit illum obtulisse panem; hunc vero corpus et sanguinem suum. Responderi potest secundo, etiam si verbum repræsentandi in alio sensu sumatur, non propterea excludi veritatem. Nam Christus dando corpus, dixit: *Hoc facite in meam commemorationem*. Unde consecrando corpus et sanguinem, illius passionem repræsentamus. Quam solutionem sæpe repetemus sectione sequenti. Tertio denique dicitur, Hieron. in eo loco non explicare hæc verba formæ metaphorice, sed potius dicere Christum repræsentasse veritatem sui corporis; potius ergo indicat locutum fuisse Christum de vero suo corpore, quod in pane repræsentavit, sub speciebus panis illud discipulis tribuens. Unde idem Hieron. in d. epist. 150, quæst. 2, ad Hedib., hæc eadem verba tractans: *Ipse (inquit) Jesus conviva et convivium; ipse comedens, et qui comeditur*. Unde ad aliud ejusdem testimonium responderi posset, illos Commentarios in Marcum non esse Hieronymi, ut Marian. Victor. et alii adnotarunt. Denique cujuscumque sint, sensus mysticos, et non litterales explicant. Dici ergo potest, cum in hoc sacramento sint plura mysteria, Patres in uno loco explicare quædam, in alio alia. Et licet alicubi aliqua omittant, non tamen negant. In Commentariis igitur in Marcum Hieronym. non tam ex professo omnia exponit, quam breves quasdam annotatiunculas adhibet. Et ideo in illo loco explicuit brevissime, quomodo in hoc sacramento unitas corporis mystici repræsentaretur; non tamen declaravit litteralem sensum verborum Christi; neque etiam illum exclusit, quanquam, cum dicit: *Transfigurans corpus suum in panem, et formans sanguinem suum in calicem*, non obscure indicet conversionem panis in corpus et vini in sanguinem, licet etiam explicuerit diverso modo, quam exponi soleat. Proprie enim dicitur panis converti in corpus, vel etiam

transfigurari, ut loquitur Ambn., lib. 4 de Fide, cap. 5, dicens: *Nos autem quotiescumque sacramenta sumimus, quæ per sacræ orationis mysterium in carnem transfigurantur et sanguinem, mortem Domini annunciamus*. Hieronymus vero e contrario asserit, corpus transfigurari in panem, quia sub forma et specie panis cibus Ecclesie efficitur. Et eodem modo dicit: *Formans sanguinem suum in calicem*, id est, accommodans et adaptans illum sub speciebus vini, ut, tanquam verus potus, possit in calice sumi. Ad primum locum Tertulliani responderetur, cum inquit, non mutasse vinum saporem, satis indicasse, mutasse substantiam, non accidentia. Quod vero addit, hoc fecisse Christum in memoriam sanguinis sui, id est, passionis suæ, omnino verum est; nam hic calix, et est sanguis Christi, invisibiliter ibi contentus, et est memoriale sanguinis visibiliter effusi, sicut Lucas dixit: *Hic calix novum testamentum est in meo sanguine*, quia scilicet sanguis contentus in calice sub speciebus potus, est sacramentum continens divinam promissionem, sancitam et fundatam in sanguine effuso in passione. In alio vero difficiliiori loco, primum cum dicit: *Panem corpus suum fecit*, satis aperte veritatem transsubstantiationis explicuit, quam aliis etiam locis, quæ sectione sequenti referemus, non obscure docuit. Cum ergo subdit: *Corpus suum fecit, hoc est corpus meum* dicendo, id est, figura corporis mei, duplice explicari potest: primo, ut hoc ipsum sacramentum, quod vere est corpus Christi, speciebus panis velatum, vocet figuram, id est, repræsentationem ejusdem corporis visibilis, in propria specie existentis. Hoc enim modo interdum loqui Patres ostendemus sectione sequenti. Optime vero intelligitur ex loco Ambros., lib. de Sacram., cap. 5, ubi prius inquit: *Dicit Sacerdos, Fac nobis hanc oblationem ascriptam, rationabilem, acceptabilem, quod est figura corporis, et sanguinis Domini nostri Jesu Christi*; statim vero vim et proprietatem verborum explicans, inquit: *Antequam consecretur, panis est; ubi autem verba Christi accesserint, corpus est Christi*; et infra: *Ante verba Christi, calix est vini et aquæ plenus; ubi verba Christi operata fuerint, ibi sanguis efficitur, quod orbem redemit*. Ergo videte, quantis generibus potens est sermo Christi universa convertere. Deinde ipse Dominus Jesus testificatur nobis, quod corpus suum accipiamus et sanguinem. Numquid debemus de ejus fide et testificatione

dubitare? Quæ verba non solum ad explicandum Tertullianum, sed etiam ad veritatem confirmandam aptissima sunt. Secundo responderi potest, Tertullianum non sacramentum, sed panem vocasse figuram corporis Christi; ita ut particula illa (*id est, figura corporis mei*), non cadat super prædicatum, *corpus meum*, sed supra subjectum, scilicet panem, quem vocat figuram corporis Christi; et hanc figuram dicit effecisse Christum corpus suum, dicendo: *Hoc est corpus meum*. Docet enim ibi, in veteri testamento, carnem Christi panis nomine metaphorice significatam fuisse, et panem fuisse figuram corporis Christi. Hanc ergo figuram adimplerat dicit esse in novo, quando Christus panem, id est, figuram corporis sui, corpus suum fecit. Unde paulo inferioris inter alia dicit: *Nunc sanguinem suum in vino consecravit, qui tunc (id est, in lege veteri) eum in vino figuravit*. Et ita hic locus potius confirmat veritatem. Et eodem modo loquitur, lib. 3 contra Marcion., cap. 19, quibus locis Pamel. hunc sensum eruditus expendit. Eodem modo exponunt Richard., art. 43, et alii moderni. Et potest etiam accommodari ad verba Ambrosii, paulo ante citata; cum enim figuram corporis et sanguinis appellat, de pane et vino ante consecrationem plane loqui videtur, de qua re plura in sequenti sectione dicemus.

16. Tertia objectio ex materia et conjecturis. — Confirmatio prima. — Confirmatio secunda. — Tertia objectio sumitur ex materia et conjecturis; materia enim erat sacramentum quoddam, cuius ratio est, ut sit signum et figura; ergo forma, seu verba Christi, fuerunt verba sacramentalia; ergo sacramentaliter tantum et metaphorice significare intelligenda sunt; ergo non veritatem, sed signum tantum significare debent. Confirmatur primo, quia non possunt multæ metaphorice locutiones in illis verbis vitari; nam in verbis illis: *Hic est calix sanguinis mei*, omnes figuram metonymiæ admittunt, dum continens pro contento accipitur. Item dicitur: *Hic calix est novum testamentum*, cum tamen non sit, nisi signum, et confirmatio testamenti. Præterea verbum manducandi, non potest intelligi proprie, si illud, quod manducatur, proprie et non metaphorice dicatur esse corpus Christi, quia corpus Christi non atteritur dentibus, ut proprie manducari dicatur; ergo necesse est, metaphoram inesse in aliquo illorum verborum, scilicet, aut in verbo manducandi, aut in voce

corpus; aut enim id quod Christus dabat, proprie manducandum erat, et sic non poterat esse verum Christi corpus; aut si hoc erat, non poterat proprie manducari; ergo convenientius dicitur, metaphoram esse in voce, corporis, quam in voce, manducandi, ut res sit facilior, et expeditior. Confirmatur secundo, quia Apostoli ita videntur intellexisse verba illa de signo corporis, et non de vero corpore; alias turbati essent, et aliquod signum admirationis in tanta rei novitate praestitissent.

17. *Responsio ad argumentum.* — Ad præcipuum argumentum respondeatur, varie intelligi posse verba Christi fuisse sacramentalia. Primo, ut sacramentalia verba dicantur, id est, figurata, quæque solum metaphoricum sensum habent; et hoc modo negatur assumptum; hoc enim est, de quo est controversia. Secundo, ut sacramentalia verba dicantur, quæ mysterium aliquod habent reconditum; et hoc modo fateor verba Christi fuisse sacramentalia. Non est autem necesse, ut propterea caruerint sensu proprio; nam hoc familiare est verbis divinis, ut sub sensu proprio altiore, mysticum, ac reconditum continent. Tertio dici possunt propriissime sacramentalia verba, quibus instituitur, et efficitur sacramentum. Et hoc modo fuerunt etiam illa verba sacramentalia, et habentia sacram et mysticam significationem. Tamen hoc etiam sensu necesse non est, ut propria caruerint, nam in hac potius illa fundata est. Nam ad veritatem sacramenti potius necesse est, ut hujusmodi verba in propria significatione vera sint, ut tandem per eam spiritualem effectum significant; et hoc maxime verum est in verbis, quibus sacramentum simul instituitur, et conficitur, qualia sunt ea, de quibus disputamus, ut constat a simili.

Nam cum Christus dixit: *Baptizantes eos, etiam illa verba fuerunt sacramentalia;* et nihilominus certum est proprie esse intelligenda, alioqui enim nihil de sacramentorum institutione certum haberemus. Adde, propriae significationem dictorum verborum: *Hoc est corpus meum,* esse maxime sacramentalem, quia significando hoc contentum sub speciebus esse corpus Christi, significant mysterium valde reconditum, et ad sanctificationem nostram ordinatum; et ita hæc verba eminentissima quadam ratione et sacramentalia sunt et propria.

18. *Ad primam confirmationem.* — Ad primam confirmationem respondeatur, vel in illis

verbis nullam esse metaphoram, vel esse adeo perspicuum, ut propriæ locutioni æqualeat; primum enim de voce calicis, Titelmannus et alii contendunt sumi pro ipso vase, quod proprie dicitur calix sanguinis, quia sanguinem continet. Deinde quamvis illa vox significet potum ibi contentum, tamen illa valde usitata significatio, licet sit translata, ex adjunctis verbis, bibendi, et effundendi, sit magis perspicua. Denique Matth. et Marcus proprie explicarunt dicendo, *Hic est sanguis.* De altera autem voce, testamenti, breviter dicitur, propriissime significare signum seu instrumentum continens seu significans voluntatem testatoris; et ita, quamvis in praesentia significet sacramentum continens ac confirmans divinam promissionem, nulla est metaphora, sed proprietas verbi. Denique verbum, manducandi, proprie etiam intelligendum est, quia corpus Christi per modum cibi vere trajicitur in stomachum, per organa oris, et gutturis; et hoc tantum est de ratione veræ manductionis. Neque enim est necesse, ut ipsum corpus dentibus alteratur; quamvis sicut dicitur frangi ratione specierum, ita ratione earumdem potest dici dentibus atteri. Vel certe, cum non solum corpus, sed totum hoc sacramentum manducari dicatur, satis superque est, ut in speciebus possit dentibus atteri, cum totum per modum cibi in stomachum trajiciatur.

19. *Ad secundam confirmationem.* — Ad secundam confirmationem, supra responsum est ex Chrysostomo, Apostolos non fuisse turbatos in hoc mysterio, quia jam de illo fuerant edocti. Christi enim promissionem intellecterant; et ejus complementum avide expectabant. Credendum etiam est, Christum illorum mentes illuminasse, ut summa reverentia tantum sacramentum susciperent.

20. *Quarta objectio.* — *Responsio.* — Quarta objectio esse potest, quia, esto, demus Christum Dominum proprie esse locutum, ipsumque effecisse magnum miraculum, convertendo panem in corpus suum, non inde concluditur, nunc esse praesentem in nostro sacramento. Nam licet sacerdotes ea verba repetant in memoriam Christi, non tamen habent eam efficaciam, quam Christus habuit. Respondeatur ex Patribus supra citatis, præsertim Chrysostomo, Cypriano, et Ambrosio, eundem Christum esse, qui nunc conficit, et tunc confecit hoc sacramentum; minister enim non in sua, sed in Christi persona illa profert verba. Unde non minus vera, nec

minus efficacia nunc sunt, quam in nocte cœnæ fuerunt; nam, sicut ex quo tempore dixit Christus: *Baptizantes eos, habent ministri ejus vim sanctificandi,* quia ipse est, qui principaliter baptizat, ita ex quo dixit: *Hoc facite in meam commemorationem,* habent vim efficiendi quod ipse fecit. Unde supra ostendimus, Christum Dominum in eo facto non solum miraculose fuisse operatum, sicut quando convertit aquam in vinum, sed sacramentum instituisse, quod perpetuo in Ecclesia esset duraturum, ut iterum dicemus infra, agentes de forma hujus sacramenti, ubi difficultates alias, ad veritatem hujus formæ spectantes, enodabimus.

SECTIO IV.

Quid antiqui Patres de vera praesentia Christi in hoc sacramento senserint.

1. Hæretici hujus temporis summo conatu, vel potius summis fraudibus laborarunt, ut errorem suum in antiquorum Patrum scriptis reperiri suaderent. Et ideo prætermisis locis apertissimis, in quibus veritatem docent, quidquid ab eis minus explicite dictum est, corradunt, ac congerunt; cum enim antiquis temporibus hi hæretici nondum orti essent, sancti Patres sincere et confidenter de hoc mysterio loquebantur, nihil de istorum malitia ac perversitate solliciti, qui nunc eorum scriptis malitiose abutuntur. Hinc vero in magnam Ecclesiæ utilitatem factum est, ut Scriptores Catholicæ diligentissime sententias Patrum collegerint, eorumque de hoc mysterio veram ac sinceram fidem evidenter ostenderint. Quapropter ne actum agamus, breviter caput hoc expediemus. Omnino enim prætermittere non fuisset expediens, ne totam hanc disputationem mutilam ac truncam relinqueremus. Duo ergo breviter docebimus. Primum, quomodo ex sententiis Patrum confirmanda sit hæc veritas; alterum quomodo exponendum sit, si quid in eis reperiatur, quod illi videatur adversum, et quedam documenta trademus ad sacrum Sanctorum sensum assequendum.

2. Circa primum, placet valde distinctio Guilelmi Alani, lib. 4 de Eucharist., cap. 23, quædam esse Patrum testimonia, que simplicia dici possunt; alia, quæ ipse argumentosa vocat; priora sunt illa, quæ simpliciter sacramentum hoc, veritatem corporis et sanguinis Christi appellant, aut in quibus affirmant, nos manducare Christum, aut corpus

vel sanguinem ejus; et ab horum enumeratione abstinebimus, tum, quod ea sufficere censemus, quæ inter explicanda Scripturæ testimonia indicata sunt; tum etiam quod pene infinita sunt, et ab hæreticis eodem fere modo, quo testimonia Scripturæ, eludantur; in his vero testimoniis colligendis diligentissime insudarunt multi, sed præsertim Garetius, quatuor prioribus classibus lib. de Vera præsentia corporis Christi, et Claud., fere totis sex primis repetitionibus et utilissime Robert. Bellarm., toto lib. 2 de hoc sacramento. Posteriora, seu argumentosa testimonia sunt, quæ, præter simplicem assertionem veritatis, argumentum continent, quo falsam interpretationem excludant; et hæc persequitur optime Alanus supra, et eorum capita breviter indicabo.

3. Primum sit eorum Patrum, qui expresse excludunt solam figuram. Hujusmodi sunt Damascenus, lib. 4, cap. 14: *Non est figura (inquit) panis et vinum. Absit enim hoc; sed est ipsummet corpus.* Ambros., lib. de Sacr., cap. 1: *Sicut verus est Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, non quemadmodum homines per gratiam, sed quasi Filius ex substantia Patris, ita vera caro est, sicut ipse dixit, quam accipimus, et verus sanguis est, quem potamus.* Et inferius: *Forte dices, quomodo vera? quia similitudinem video, non video sanguinis veritatem; primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur, ut possit mutare, et convertere genera instituta naturæ.* Expresse etiam ita loquitur Theoph., Matth. 26, Mar. 14, Joan. 6, et Euthym., his locis, et Epiph. ille, qui loquitur in VII Synodo, action. 6, tom. 3, in fine.

4. Secundum caput continet testimonia his propinquæ; quibus Sancti docent, Christum in hoc sacramento non solum fide, sed ipsa re nobis conjungi; et non solum per voluntatum concordiam, sed etiam per corporum contactum, seu conjunctionem nobis copulari; quo nihil potuit expressius dici ad errorem Calvinii confutandum. Chrys., hom. 60 ad Populum: *Semetipsum nobis commiscet, non fide tantum, sed et ipsa re;* et similia habet Hilarius, nuper citatus, lib. 8 de Trinit.; et eleganter Cyril., lib. 4 in Joan., cap. 43 et 44, et lib. 11, cap. 27, inter alia inquit: *Per mysticam benedictionem corporaliter nobis Filius unitur ut homo, spiritualiter ut Deus;* et ita exponit illud ad Ephes. 3: *Concorporeos, et comparticipes.* Alter etiam Cyril., Gatech. 4, dicit, hac ratione nos effici Christi-

feros. Unde est illud Chrys., hom. de S. Philogonio, præclarus nobiscum agi, quam cum Magis: *Illi enim (inquit) viderunt Christum, non tamen secum tulerunt; nos autem nobiscum ferimus.* Certe, si de sola fide sermo est, etiam illi secum tulerunt. Unde etiam est præclarum testimonium Theodoti Ancyri, orat. de Nativ. Salvat., habita in Concil. Eph., tom. 6, Append. 5, cap. 2, ubi sic inquit: *Ipse, qui tunc Magos ineffabili pietate traxit, claram nunc festivitatem constituit; non jam in præsepe positus, sed in altari, illud namque præsepe mater factum est hujus mensæ. Propterea in illo est positus, ut in isto comedatur, et fidelibus fiat salutis cibus.*

5. Tertio his sunt consentanea testimonia illa, in quibus Sancti exaggerant charitatem Christi, quia nec pastores oves suas, nec matres filios suis carnibus alunt, sicut Christus nos pascit; neque amantes ita se tradunt et conjungunt amicis, sicut Christus voluit nobis tradi et copulari; at vero si Christus tantum signum nobis tradidisset, commune hoc esset omnibus amantibus. Legatur Chrys., hom. 83 in Matth., 45 in Joan., 24 in 1 ad Cor. 2, 60 et 61 ad Populum; huc facit illud August., ep. 120, cap. 27: *Quidam manducantes in sacramento Christum pauperem, designantur esse pauperes; et illud in Psal. 33: *Judei de Crucifacio obtenebrati sunt, Christiani vero, comedendo crucifixum, illuminantur.**

6. Quartum caput continere potest ea testimonia, in quibus Patres rationes reddunt, ob quas voluit Christus sub speciebus panis et vini, et non in propria specie nobiscum manere, et ad manducandum et bibendum dari; scilicet, ut fides probaretur et exerceretur; et ut sine horrore caro et sanguis ejus manducaretur, ac biberetur; manifeste enim, et absque ulla tergiversatione his locis supponunt, ipsam veram carnem et sanguinem nobiscum presentem adesse in hoc sacramento, vereque, ac realiter a nobis sumi. Ita vero loquuntur Ambros., Damasc., Theophyl., locis citatis; item Ambros., lib. 4 de Sacram., c. 4; Aug., in c. Utrum sub figura, de Consec., d. 2; Cyril., apud D. Th., in catena, Lucae 22.

7. Quintum caput sit Sanctorum dicentium, in hoc sacramento perficiendo intervenire magnum quoddam miraculum et divinæ omnipotentiae opus; nam si nulla est realis presentia Christi, sed sola significatio panis, nullum miraculosum opus ibi intervenit, sed sola extrinseca denominatio, seu impositio ad significandum. Optima sunt ad hunc locum

confirmandum verba Chrysostomi, lib. 3 de Sacerd.: *O miraculum, o Dei benignitatem, qui cum Patre sursum sedet, in illo ipso temporis articulo omnium manibus pertractatur.* Nullum autem miraculum, aut speciale omnipotentiae opus, in hoc sacramento interveniret, si totum in figura et signo esset positum. Quod argumentum mirifice amplificat Ambros., lib. 4 de Sacramentis, c. 4, et lib. de His qui initiantur, c. 9, et amplius urgeri potest ex his, quæ dicemus sect. 5.

8. Admirabilis tamen est impudentia Calvini, qui (ut refert Claud., repet. 4, c. 4), hoc eludit argumentum, confitens hoc vere esse admirabile opus omnipotentiae Dei; postea vero, rem explicando, divertens ab existentia Christi in hoc sacramento, et a consecratione ipsius sacramenti, ad participationem Christi per fidem et spiritualem effectum, qui in suscipientibus efficitur; cum tamen omnes Patres miraculum ponant, et opus divinæ omnipotentiae, in ipsius materiae consecratione, et in existentia corporis Christi in cœlo, et in terra, et similibus, ut evidenter patet ex omnibus adductis; et est optimus locus August., lib. 3 de Trinit., cap. 4, ubi primum differentiam constituit inter alia, quæ Christum significant et hoc sacramentum: *Quia cætera (inquit) non dicuntur esse sanguis et corpus Christi, sicut hoc sacramentum;* et subdit: *Quod cum per manus hominum ad illam visibilem speciem perducitur, non efficitur tam magnum sacramentum, nisi operante invisibiliter Spiritu Dei.* At vero, si hoc sacramentum sola significatione perficeretur, nulla invisibilis operatio divini Spiritus in eo conficiendo interveniret. Sunt etiam optima verba Justini, Apologia 2, dicentis, *ea omnipotencia, qua Verbum factum est caro, fieri Eucharistiam carnem Verbi.*

9. Unde sextum caput et evidentissimum sumi potest ex his locis, in quibus Patres dicunt, hoc sacramentum perfici per veram conversionem panis in corpus; vel, panem fieri corpus; vel, ex pane fieri vel creari corpus; et ad persuadendam hanc divinam operationem, et conversionem, utuntur exemplis creationis, et conversionis aquæ in vinum, et similibus, a quorum recitatione hic abstinemus, quia, disp. 11, de hac re latissime acturi sumus. Et his affinia sunt testimonia, in quibus docent substantiam panis non manere post consecrationem, nam ex hoc evidenter inseritur praesentia; nullus enim etiam ex haereticis dubitat, quin panis non recedat,

nisi propter Christi praesentiam. Sed illa testimonia referemus disp. 10.

10. Septimum caput confici potest ex illis locis, in quibus Patres laborant, ut fidelibus persuadeant, in hoc mysterio non esse credendum sensibus, sed Christi verbis. Et hunc articulum proponunt tanquam creditu difficultum, et ideo Christi auctoritatem et omnipotentiam exaggerant, et magnam fidem requirunt. At vero si hic esset Christus tantum ut in signo, non esset major difficultas in hoc sacramento, quam in baptismo et aliis; ita loquuntur Hilarius, Cyrillus, Damascenus, et Augustinus locis saepè citatis, et iterum Augustin., serm. 2 de Verbis Apostoli, et lib. 3 de Trinit., cap. 10; optime Chrysost., hom. 51 et 53 in Matthæum, et 60 ad Populum; et Sanct. Ephrem, lib. de non scrutanda Dei natura, cap. 5, ubi sic inquit: *Noli scrutari inscrutabilia, nam si ista curiose rimaris, non jam fidelis vocaberis, sed curiosus; esto fidelis et innocens; participa immaculato corpore Domini, fide plenissima, certus quod agnum ipsum integrum comedis.*

11. Octavum caput precedenti addi potest ex illis locis, in quibus Sancti Patres ex veritate hujus mysterii alia mysteria nostræ religionis confirmant. Sic Irenæus, lib. 4, c. 34, probat, Christum esse verum Deum, quia potuit convertere panem in corpus suum; et cap. 35, ex eodem mysterio disputat contra negantes resurrectionem. Chrys., hom. 83 in Matth., ex veritate hujus sacramenti confutat eos, qui veram Christi carnem negant. Eodem modo colligit Leo Papa, epist. 23, ubi gravissime docet veritatem corporis et sanguinis Christi, inter communis sacramenta fidei, tam unanimi Ecclesie consensu teneri, ut etiam in linguis infantium versetur. Hilarius denique, lib. 8 de Trinit., ex illo modo, quo Christus, medio hoc sacramento, in nobis est, et nos in ipso, reali quadam, et (ut ipse loquitur) naturali conjunctione, explicat et confirmat circumcessionem divinarum personarum inter se.

12. Nonum caput addere possumus ex illis locis, in quibus Patres disputant de sacrificio incruento novi testamenti; in quo non solum panem et vinum, significantia passionem Christi, sed ipsummet corpus et sanguinem Christi offerri, et incruente immolari dicunt. De qua re, quemadmodum inferius suo loco ex professo tractaturi sumus, pauca Sanctorum loca assignabimus; doceat ergo expresse hanc veritatem Cyrill. Alex. in decla-

ratione anathem. 11; Aug., conc. 4 in Ps. 33, et Ps. 38: *Christus offertur in terris, quando corpus ejus offertur.* Chrys. sup. et hom. 17 ad Hebr., in fine, ante partem moralem, et hom. 2 in 2 ad Tim., ubi dicit eamdem esse rem oblatam in cruce, et in altari; Greg. Mag., 4 Dialog., cap. 58; Greg. Nyss., orat. 1 in tertium diem Pascha: *Arcano (inquit) sacrificii modo idem est sacerdos, et agnus;* et infra: *Peracto sacrificio corpus suum, et sanguinem familiaribus dedit.* Chrys. et Euthym., dum exponunt illa verba Joan. 47: *Pro eis sanctifico me ipsum, de hoc incruento sacrificio, id est, pro eis jam sacrificio me ipsum.* Duo vero sunt notanda præcipua testimonia: alterum est D. Andreæ Apostoli, qui, ut in ejus vita ab Ecclesia recepta legimus, cum a tyranno ad sacrificandum idolis induceretur, respondit: *Ego quotidie sacrifico Deo agnum immaculatum; et cum carnes illius agni a populo vere fuerint manducatae, agnus integer perseverat;* et infra dixit, mysterium hoc non nisi fide comparari posse. Alterum est Martialis, Apostolorum discipuli, epist. ad Burdegal., cap. 3, ubi longa disputatione ostendit eamdem rem in hoc sacrificio offerri, quæ in eruce oblatæ fuit. Quibus addi potest Optatus Milevit., lib. 6 contra Parmen., dicens: *Quid est altare, nisi sedes corporis, et sanguinis Christi?* et infra: *Illi injecerunt manus, id est Christo, in cruce, a vobis percussus est in altari;* et infra: *Hoc immane facinus geminatum est, dum fregisti calices, Christi sanguinis portatores.* Testimonium etiam Theodoti Ancyri, supra citatum, egregium est ad hanc rem confirmandam.

13. Decimum ac postremum caput institui posset ex modo, quo Sancti de hoc sacramento loquuntur, et ex epithetis, quibus hoc sacramentum ornant; quæ non nisi propter praesentiam Christi illi adaptari possunt, ex quibus multa retulimus, cum de nominibus hujus sacramenti ageremus; et adjungi potest modus loquendi Concilii Chalc., act. 3, in damnatione Dioscori, ubi privari dicitur communione *Terribilis mysterii.* Eodem modo loquitur Dionys., cap. 3 de Eccles. Hierar., et Chrys., lib. 3 de Sacerdotio, ubi vocat hoc, *horrendum mysterium.* Addi potest Cypr., serm. de Cœna Domini, ubi hunc vocat, *inconsumptibilem cibum,* et Martial. supra, qui vocat *panem vivum,* et Orig., hom. 5 in versos, qui vocat *Sanctum et incorruptum cibum,* quem cum homo sumit, *Dominus ad ipsum ingreditur.*

14. Contra hanc autem veritatem multa congerunt haeretici, tam ex Patribus Latinis, quam ex Graecis. Primo tamen, ac præcipue de D. Augustin. auctoritate gloriantur, in quo hæc potissimum loca videntur difficultia. Primus supra explicatus est. Continetur enim in illis verbis, tractat. 25 in Joan. : *Quid paras dentem et ventrem?* ubi explicuimus illa verba : *Non hoc corpus, quod videtis, manducatur estis.* Secundus est ex lib. 3 de Doctrina Christ., cap. 46, ubi inter figuratas locutiones ponit illam : *Nisi manducaveritis, ne flagitium continere videatur, qui etiam supra, sect. 2, explicatus est.* Tertius sit ex enarratione Psalm. 3, in principio, ubi dicit, Dominum adhibuisse Judam ad convivium, in quo corporis et sanguinis sui figuram commendavit, et tradidit discipulis. Quartus in lib. contra Adimant. Manich., cap. 42, ubi tractans verba Deut. 12 : *Non comedes sanguinem animalium, sanguis enim eorum pro anima est,* dicit, ibi signum nomine signati appellari, et subdit : *Non enim dubitavit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum signum daret corporis sui.* Quintus ex ep. 23, ubi cum dixisset, saepè signa nominibus rerum, quas significant, appellari, subdit : *Sicut ergo secundum quemdam modum sacramentum corporis Christi, corpus Christi est, et sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est, ita sacramentum fidei, fides est;* sicut ergo baptismus revera non est fides, sed signum fidei, ita indicat hoc sacramentum vere non esse corpus Christi, sed secundum quemdam modum, id est signum ejus. Sextus sumi potest ex lib. de Cataclismo, cap. 4, ubi sic inquit : *Cum mane illud venerit, quod vesperum non habebit, non jam offeretur sacrificium imaginis agni, sed ipse agnus,* etc. Sentit ergo nunc tantum offerri sacrificium imaginis agni. Ultimus denique est ex 11 de Civit., cap. 20 et 25, ubi sentit, haereticos et schismaticos non manducare vere corpus Christi, sed tantum sacramentum ejus, quia non manducat corpus Christi, qui non est in corpore Christi, quia vere manducare est in Christo manere, et Christum in ipso.

15. Secundus est Cypr., serm. de Cœna Domini, in fine, dicens : *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acuimus, sed fide sincera panem sanctum frangimus, et partimur;* et in ser. de Unction. Chrismat. : *Dedit* (inquit) *Dominus noster in mensa, in qua ultimum cum Apostolis participavit convivium,*

propriis manibus panem, et vinum; in cruce vero manibus militum, corpus tradidit vulnerandum, ut in Apostolis secretius impressa sincera veritas, ac vera sinceritas, exponeret gentibus, quomodo vinum et panis caro esset et sanguis, quibus rationibus causæ effectibus convenient, et diversa nomina vel species ad unam reducerentur essentialia, et significantia, et significata eisdem vocabulis censerentur.

16. Tertius objicitur Hieron., lib. 2 contra Jovinian., dicens : *In typo sanguinis sui non aquam obtulit, sed vinum.*

17. Quartus, Ambros., lib. 4 Offic., c. 48, ubi dicit, hic offerri Christum in imagine, in cœlo in veritate; et lib. de His qui initiantur, cap. 8 et 11, ubi dicit, Eucharistiam esse verum panem, et corpus Christi significare.

18. Quintus, Tertul., lib. 1 contra Marcion., cap. 44 : *Panem (inquit) quo ipsum corpus suum repræsentat.* Alia ejus loca supra tractata sunt circa verba institutionis.

19. Sextus, Clem., lib. 5 : Constit., cap. 43 : *Cum dedisset nobis antitypa mysteria pretiosi corporis, et sanguinis sui.*

20. Septimus, Gelas., lib. contra Eutych., in fine : *Imago (inquit) et similitudo corporis, et sanguinis Christi, in actione mysteriorum celebrantur.*

21. Octavus, ex Graecis Gregor. Nazianz., orat. 11 ad funus sororis Gorg., sacramentum, quod in altari reservatur, vocat, antitypon pretiosi corporis et sanguinis Domini.

22. Nonus, Chrys., Psalm. 22 : *Mensam (inquit) istam præparavit servis suis, ut quotidie in similitudinem corporis et sanguinis sui, panem et vinum secundum ordinem Melchisedech nobis ostenderet in sacramento;* et alia similia loca difficultia sunt in opere Imperfecto, hom. 11, 17 et 19.

23. Decimus, Orig., Dialog. 3 contra Mægethium Marcionistam, in fine 2 part., sub titulo de Christo homine vero ex Maria, sic inquit : *Si, ut loquuntur isti, carne destitutus erat, et exanguis, cujusmodi carnis, cujus corporis, et qualis tandem sanguinis, signa et imagines, et panem, et poculum ministravit, jussitque per illa discipulos sui memoriam renovare?* Et super 15 cap. Matth. vocat hunc panem, *Corpus symbolicum, et typicum,* et negat malos manducare corpus Christi.

24. Undecimus, Theodor., Dialog. 2, post medium, sic inquit : *Neque enim signa mystica post sanctificationem recedunt a sua natura, manent enim in propria substantia, et figura et forma, et intelliguntur esse, quæ facta sunt.*

25. Duodecimus, Euseb., lib. 5 de Demonstrat., cap. 3 : *Sacerdotes (inquit) spirituale, secundum Ecclesiasticas sanctiones, sacerdotii munus obeuntes, vino ac pane corporis illius, ac salutaris sanguinis mysteria repræsentant.* Quæ sane mysteria tanto ante Melchisedech Spiritu divino cognoverat, et rerum futurarum imaginibus usus fuerat. Et lib. 8 Demonst., in fine, sic inquit : *Rursus enim ipse dispensationis divinæ notas suis discipulis tradidit, dum hortatur, ut sui ipsius corporis imaginem repræsentent;* et infra : *Ut pane sui corporis nota uterentur, instituit.*

26. Primum fundamentum ad responsionem hujus objectionis. — Ut hæc et similia loca intelligantur, observandum primo est, nullum istorum Patrum negasse unquam præsentiam corporis Christi in hoc sacramento, neque addidisse unquam dictionem exclusivam, vide licet, esse tantum figuram, signum, seu panem, aut sola fide solumque spiritualiter manducari, aut quippiam simile, quod veritati corporis et sanguinis Domini repugnet; quin potius alii locis fere omnes illi apertissime eam testati sunt, ut vidimus; solum ergo esse potest difficultas, vel, quia interdum explicant figurate, vel spiritualiter, quæ dieuntur de usu hujus sacramenti, de quo diximus supra tractantes locum Joan. 6. Vel, quia interdum vocant hoc sacramentum, panem et vinum, de quo dicemus circa art. 2 D. Thom. in disput. 11, quia hoc non spectat ad quæstionem de præsentia corporis Christi, sed ad quæstionem de absentia panis, quæ diversa est, et ibi tractanda. Vel denique quia interdum vocant hoc sacramentum signum, figuram, antitypum, in quibus vocibus tota difficultas eorum testimoniorum, quæ adducta sunt, præcipue versatur.

27. Secundum fundamentum. — Secundo notandum est, hoc sacramentum ita continere Christum invisibiliter sub specie visibili, ut simul sit signum ejus, et repræsentet ipsum, vel pro nobis crucifixum, vel prout in cœlo existit, quatenus hoc sacramentum pignus est gloriæ, vel prout unitur corpori suo mystico; sicut ergo priori ratione hoc sacramentum vere dicitur corpus Christi, et veritas, ita posteriori ratione dici potest signum, et figura; nam hoc ipso, quod sacramentum est, sacrum signum esse necesse est; ita notavit Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 14, in ultimis verbis, dicens : *Figuræ porro rerum futurarum idcirco dicuntur, non quod non vere corpus, et sanguis Christi sint, sed quod* nunc quidem divinitatis Christi per eas participes efficiamur, tunc autem intellectuali modo, ac per solum aspectum. Ansel. etiam, lib. de Div. offic., apud Claud., rep. 3, cap. 4, his verbis : *Christi benedictione panis fit corpus ejus, non significative tantum, sed etiam substantive;* neque enim ab hoc sacramento figuram omnino excludimus, neque eam solam admittimus; veritas est, quia Christi corpus est; figura est, quia immolatur, quod incorruptibile habetur. Hoc ipsum notarunt etiam Lanfr. contra Bereng.; Paschas. in epist. de Corpore et sanguine Domini; Guitmund., lib. 2, et Alger., lib. 4 de hoc sacramento, ut eisdem objectionibus haereticorum satisficerent. Addo ex Ans. et ex dictis supra disput. 2, licet in hoc sacramento vere et substantialiter contineatur corpus Christi, tamen in modo existendi differre a modo connaturali corporibus, quod ipsem Christus in propria specie existit. Et ideo, quoad hunc modum posset dici Christus existere in hoc sacramento, vel incorporaliter, aut invisibiliter, aut minus proprie, seu figurate. Et sic etiam voces, quæ significant Christum esse hic, quodammodo dicuntur interdum continere figuram, quia, quoad hunc modum, alium sensum habent, quam secluso hoc mysterio haberent. Et hac sola observatione facilime respondetur omnibus dictis locutionibus applicando illam, prout locus aut contextus postularit; ut tamen res sit facilior, oportet tertiam observationem præmittere.

28. Tertium fundamentum. — Tertio observandum est, Patres non posse in uno loco omnia dicere et explicare. Si ergo in omnibus locis explicuissent solam rationem signi, vel figuræ, et veritatem ubique tacuisserint, posset ex illis nonnullum sumi argumentum; tamen, cum in hoc sacramento utrumque reperiatur, veritas et figura, quamvis alicubi usi fuerint voce, vel appellatione figuræ, nullum argumentum est, negasse veritatem, quam frequentissime et evidentissime alii locis docuerunt. Presertim quia, cum nondum esset nata haeresis, simpliciter et sine suspicione calumniae loquebantur, quod in omni materia est diligentissime observandum in lectione Sanctorum, ut in simili de Chrysostomo loquens notavit Augustinus, lib. 1 contra Julianum, c. 2, his verbis : *Disputans in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur, tali quæstione nullus pulsabatur, vobis non dum litigantibus securius loquebatur.* Quæ verba tum ad alios Patres, tum maxime ad